

Соловей А.О.

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ – ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглядаються питання українсько-російського співробітництва в контексті євроінтеграційних процесів і глобалізації світової економіки. Надається оцінка сучасного стану співробітництва та перспектив розвитку міждержавних взаємин двох сусідніх держав.

Ключові слова: Україна, Росія, євроінтеграція, партнерство.

Solovey A.O. Ukrainian-Russian partnership in conditions of globalization as important point of the processes of European integration. In this paper, the Ukrainian-Russian cooperation in the context of European integration processes and globalization of world economy. Assesses the current state of cooperation and prospects of bilateral relations between the two neighboring states.

Keywords: Ukraine, Russia, European integration, partnership.

Створення об'єднаної Європи має давню історію, але реальне втілення цієї ідеї стало можливим тільки після закінчення Другої світової війни. Перемога держав антигітлерівської коаліції сприяла загальноєвропейському інтеграційному процесові. На хвилі закликів до європейського єднання була створена Рада Європи, статут якої був підписаний 5 травня 1949 року в Лондоні представниками десяти європейських держав. Штаб-квартира Ради Європи розташувалася у Страсбурзі – місті на кордоні Франції та Німеччини, як символ примирення сторін, що були ворогами у Другій світовій війні. У той же час, протиборство двох політичних систем призвело до гальмування процесу об'єднання Європи, а також до посилення військового та економічного протистояння, були створені військово-політичні блоки – НАТО та Варшавський договір. Шляхи

інтеграції у двох системах були засновані на різних принципах, що відіграло визначальну роль у їх долі, як на Заході Європи, так і на Сході. З руйнацією тоталітаризму наприкінці відбувається поглиблення об'єднувчих процесів і розширення географічних кордонів інтеграційної зони.

Крім того, змінюються фактори успішного соціального і економічного розвитку. На перший план виходять взаємозалежні один від одного здібності держав до технологічних й соціальних інновацій, уміння ефективно діяти в транснаціональному середовищі, яке постійно змінюється.

У світі формується новий устрій, який передбачає домінування міжнародних зобов'язань, режимів і норм над національними інтересами, прийняття ліберальної системи цінностей, що створює культурне й правове середовище, яке сприяє економічному розвитку.

Здобувши незалежність у серпні 1991 р., Україна стала самостійним суб'єктом міжнародних політичних та економічних відносин, що обумовило необхідність визначення пріоритетів зовнішньополітичного курсу держави. Після розпаду Радянського Союзу, Україна отримала геополітичний спадок, як держава між Сходом і Заходом, з винятковим положенням на перетині основних торгових шляхів, багатими природними та людськими ресурсами, трансконтинентальною транспортною інфраструктурою, й низкою інших стратегічних компонентів, розташованих на її території. Були визначені політичні й економічні напрями розвитку на користь демократії та прав людини, створення правової держави, розпочалося активне включення в загальноєвропейські та світові інтеграційні процеси.

Президент України Л.Д. Кучма відмічав, що Європа в епоху глобалізації стає все більш єдиним багатонаціональним утворенням, і для європейської держави не бути учасником європейських структур абсолютно неможливо [1, 460].

Європейський напрям української дипломатії є одним з пріоритетних у міжнародній політиці. На засіданні Верховної Ради України, під час обговорення основних напрямів зовнішньої політики держави ще в 1993 р. підкреслювалося, що перспективним напрямом української зов-

нішньої політики є членство України в європейських організаціях, а також у західноєвропейських або загальноєвропейських структурах [2].

Економічна, політична та культурна інтеграція в європейське співтовариство стала частиною всесвітнього процесу глобалізації. Це об'єктивний процес, який носить системний характер. У результаті глобалізації світ стає більше зв'язаним і більше залежним від усіх його об'єктів.

Європейський вибір України є абсолютно закономірним, що можна пояснити декількома факторами. По-перше, це географічна та культурна близькість між Україною та Європою. По-друге, історична традиція співробітництва українців з іншими народами Європи, п'ята за чисельністю населення та перша за територією на європейському континенті Українська держава є одним з ключових елементів політичного, військового, економічного, наукового та культурного співробітництва Європи. По-третє, ідея повернення до Європи, яка охопила посткомуністичні держави Центральної та Східної Європи стала важливим стимулом для зближення України та ЄС.

Європейський Союз підтримує незалежність і територіальну цілісність держав, а також виступає за розвиток демократичних норм та інститутів демократії, прав людини, верховенства закону, необхідність розширення контактів між урядовими органами та парламентами.

У свою чергу, Україна виступає за розвиток широких торговельно-економічних та інших зв'язків між державами пострадянського простору на основі суверенного партнерства, рівноправ'я та взаємної вигоди. У зв'язку з особливостями історичного розвитку та специфікою геополітичного й гео економічного становища України, домінантою міждержавних взаємин є українсько-російські взаємини. Росія – це один із головних стратегічних партнерів України з економічних питань, вона отримує 40 % усього обороту зовнішньої торгівлі. У той же час геополітичне становище України робить її важливим зовнішньополітичним партнером Росії, оскільки через українську територію проходять важливі торгово-економічні шляхи, що зв'язують Російську Федерацію з Західною Європою. Обидві держави

мають суттєві взаємні інтереси та практично необмежені перспективи співробітництва в різних сферах.

Перед Україною та Росією як державами, що вийшли зі складу Радянського Союзу і стали на шлях незалежності, постає питання визначення та затвердження своєї політичної та економічної стратегії в інтеграційному процесі. Національним інтересам обох держав в умовах трансформації їх економік буде відповідати співробітництво, яке дозволить на паритетних засадах інтегруватися в економічні системи Заходу.

Україна як самостійний суб'єкт міжнародної політики починає перехід до якісно нового рівня суспільного розвитку. В.М. Литвин відмічав, що для України перші роки незалежності стали, по суті, початком її «нової ери». Це був той час, коли глибинні трансформаційні процеси докорінно змінювали усталений ритм життя, ламали пріоритети, проголошували заповітними й мало не єдиними цінностями поняття, які ще донедавна вважалися безглуздими пережитками минулого [3, 5].

Росія, яка взяла на себе повноваження правонаступниці СРСР, з перших днів після розпаду Радянського Союзу та створення СНД починає активно співпрацювати з міжнародним співтовариством, маючи наміри участі у всіх загальносвітових політичних та економічних процесах.

Налагодження добросусідських взаємин між Україною та Росією відповідає інтересам загальносвітового інтеграційного процесу. Світовому співтовариству необхідна економічно сильна, політично прогнозована, демократична Україна, яка разом з Росією здібна впливати на укріплення стабільності не тільки в регіоні Центрально-Східної Європи, але й на всьому євразійському просторі. Досвід розвитку незалежної України та Російської Федерації підтвердив, що стратегічні інтереси обох держав потребують стабільних, дружніх, рівноправних міждержавних взаємин, про що неодноразово заявлялося керівництвом України [4, 13].

У системі сучасних міжнародних відносин, що почали складатися після розвалу тоталітаризму, перед Україною та Російською Федерацією стояли різні завдання: пріоритетним

завданням України було органічне входження до європейської та світової спільноти, вихід у багатовимірний світ міжнародних відносин; у той час, як Росія – колишня центральна складова Радянського Союзу і як його правонаступниця – прагнула посісти місце СРСР у світовому співтоваристві.

Зовнішня політика України ніколи не спрямовувалася проти інтересів Росії. Керівництво України неодноразово підкреслювало, що, проводячи євроінтеграційну політику, зовнішньополітична діяльність базується на тому, що Україна не буде віддалятися та відгороджуватися від Росії, а буде робити це разом з Росією, виконуючи роль інтегруючого елемента в центрі євразійського регіону [5, 330].

Визначаючи принципи економічного партнерства України з Російською Федерацією, її зацікавленість можна охарактеризувати як прагнення завантажити вітчизняні виробничі потужності, більш повно використати науково-технічний потенціал, що стане можливим завдяки збільшенню обсягів збуту продукції українських підприємств на ринках Росії, поглибити коопераційні зв'язки між підприємствами та галузями України і Росії, активізувати інвестиційне співробітництво.

Російська сторона, зі свого боку, висловлює зацікавленість у збереженні економічних зв'язків з Україною, яка є постачальником стратегічної сировини, запасних частин до техніки, в тому числі й військової, полуфабрикатів, матеріалів та комплектуючих, має значний науково-технічний потенціал, який активно використовується в інтересах Росії, а також у застосуванні української транспортної інфраструктури.

Слід відзначити, що міждержавні відносини України та Росії регулювалися договором між Українською РСР та РРФСР від 19 листопада 1990 року, та угодою між Російською Федерацією та Україною про подальший розвиток міждержавних відносин, підписаною під час українсько-російських переговорів на вищому рівні в Дагомисі 23 червня 1992 року. На підставі цих документів, а також домовленостей у межах СНД, положень Уставу ООН та інших

документів з питань безпеки й співробітництва в Європі готувався текст майбутнього міждержавного договору.

Довгострокові економічні відносини між Україною та Росією необхідно будувати на основі рівноправ'я, з урахуванням національних економічних інтересів обох держав. Саме ці принципи й були покладені в основу «Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», підписання якого відбулося 31 травня 1997 року в Києві під час візиту Президента Російської Федерації в Україну, що стало важливою подією в українсько-російських відносинах. Причому, більша частина договору (23 статті з 41) присвячена безпосередньо співробітництву двох держав – торгівельно-економічному, науковому, військовому тощо. Різні види партнерства – тобто взаємовідносини сторін – розглядають ще 8 статей, а ще 10 – розглядають процедурні питання цього Договору. Одним з найважливіших аспектів Договору було юридичне визнання сторонами територіальної цілісності одна одної та непорушності існуючих кордонів. Його 2-га стаття проголошує: «Високі Договірні Сторони відповідно до положень Статуту ООН і зобов'язань по Заключному акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів» [6, 508].

Курс на стратегічне партнерство був продовжений 12 лютого 2001 року підписанням у Дніпропетровську Програми міжрегіонального та прикордонного співробітництва Російської Федерації та України на 2001–2007 рр. Розвиток України та Росії показав, що іноді між державами спостерігалися протиріччя, іноді суттєві, у зв'язку з невідповідністю окремих інтересів. Заяви про незадоволення станом двосторонніх відносин висловлювалися неодноразово з обох боків.

Російська Федерація висловлювала претензії до України щодо проблеми російської мови, намірів України вступу до НАТО, спробами перегляду домовленостей відносно базування Чорноморського флоту тощо. На початку червня 2008 р. Держдумою Росії було прийнято звернення до Президента та Уряду Російської Федерації щодо стану ро-

сійсько-українських відносин згідно з Договором про дружбу, співробітництво і партнерство між Росією та Україною, у якому зверталася увага російського керівництва на «недружню політику» Києва щодо Російської Федерації. Пропонувалося «продовжити наполегливі зусилля для поліпшення російсько-українських міждержавних відносин» [7].

Зі свого боку керівництво України відмічало, що головною проблемою в українсько-російських відносинах є відсутність бажання з російської сторони вести діалог на принципах паритету. Підкреслювалося також, що Росія постійно нехтує двосторонніми та багатосторонніми домовленостями.

Незважаючи, міждержавні проблеми, що виникали час від часу, розглядалися на засіданнях відповідних змішаних комісій, які створювалися урядами обох держав, але також держави часто вирішували проблеми в аварійному режимі, як це відбувалося з питанням газового постачання.

Незважаючи на позитивний характер домовленостей «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією», залишився формальним документом, який не був доповнений конкретними механізмами реалізації, не були прийняті необхідні додаткові угоди, що передбачали втілення у життя задекларованих положень.

Політична ситуація в Україні після виборів президента 2010 р., президентство В. Януковича показали, що Україна та Росія намагаються поліпшити міждержавні відносини.

Президент Віктор Янукович відмітив, що зовнішньополітична стратегія повинна відповідати національним інтересам України. Будучи мостом між Сходом і Заходом, інтегральною частиною Європи та колишнього СРСР, водночас, Україна обере таку зовнішню політику, яка дозволить нашій державі отримати максимальний результат від розвитку рівноправних і взаємовигідних відносин з Російською Федерацією, Європейським Союзом, США й іншими державами, які впливають на розвиток ситуації у світі [8].

Бажання закріпити позитивні тенденції у взаєминах двох держав було підтверджено зустріччю президентів В. Януковича та Д. Медведєва у Харкові 21 квітня 2010 р.

Під час зустрічі розглядалося широке коло питань українсько-російських відносин, у тому числі, про політичну взаємодію, економіку, гуманітарне співробітництво. Головними підсумками стали домовленості з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України та знижка ціни на російський газ для України. У своїй заяві після підписання нових угод Президент Віктор Янукович визнав, що відкриваємо нову сторінку у відносинах наших країн, підписуючи документи, досить важливі не лише для наших економік, а, передусім, і для пересічних громадян. «Ухвалені рішення вже давно вистраждані народами обох країн, – підкреслював глава держави. – Вони мали особливий характер через найскладнішу економічну ситуацію в Україні». У свою чергу Дмитро Медведєв, звертаючись до учасників зустрічі, підкреслив, що настав час діяти швидко. «Ми реалізували один з найважливіших проектів на шляху відновлення добрих політичних, соціально-економічних і гуманітарних відносин між нашими дуже близькими країнами» [9].

У деякій мірі підписання угод поліпшило психологічний клімат між двома державами, але харківські угоди не вирішили базових проблем, не була знайдена оптимальна формула двосторонніх українсько-російських відносин, не сформований оптимальний алгоритм взаємин, не вдалося налагодити рівноправний діалог. Росія відстоює свої інтереси жорстко, а де це необхідно – і за рахунок інтересів тих держав, з якими співпрацює. Росія прагне розвиватися як глобальна держава і використовує так звану енергетичну зброю та інші важелі впливу, в тому числі й в інформаційній сфері, на захист своїх інтересів. Україна не претендує на такий статус і намагається рухатися у напрямі європейського співтовариства.

Сучасні взаємини між Україною та Росією важко оцінити однозначно, бо вони поєднують партнерство, конкуренцію, а іноді й конфліктність, відбувається пошук компромісів і шляхів формування концептуальних позицій і підходів двох сторін до взаємодії, робляться спроби налагодження атмосфери діалогу, механізмів переговорів на вищому рівні, відбуваються зустрічі президентів і прем'єр-

міністрів двох країн. Міждержавне партнерство вимагає комплексного підходу до розвитку співробітництва, послідовного та збалансованого рішення перспективних та точних питань.

У сучасному геополітичному просторі розвиток українсько-російських відносин показує, що існують важливі обставини, які попри всі ідеологічні нашарування, визначають необхідність всебічної активізації співпраці двох сусідніх держав на принципах рівності та взаємодопомоги.

Формування рівноправних, добросусідських, взаємовигідних відносин між Україною та Росією, їх динамічний розвиток позитивно впливають на соціально-політичну ситуацію у цих двох державах, а також є одним із чинників забезпечення стабільності на європейському континенті та зміцнення системи загальноєвропейської безпеки.

-
1. Кучма Л.Д. После майдана: Записки президента. 2005–2006. – К.: Довира; М.: Время, 2007. – 686 с.
 2. Векторы украинской дипломатии / / Политика и время. – К., 1995. – № 10. – С. 3–9.
 3. Литвин В.М. Україна: хроніка поступу (1991–2000) / Відп. ред. В. Смолій. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 2000. – 516 с.
 4. Кучма Л.Д. Вірю в український народ: Вибрані статті, виступи 1994–2000. – К.: Вид. дім «Альтернативи», 2000. – 496 с.
 5. Кучма Леонід. Про найголовніше. – К.: УСПП, 1999. – 352 с.
 6. Україна і Росія: хроніка взаємин 1991–2003 рр./ Ред. кол.: М.І. Зверяков (голова), М.О. Левицький, С.О. Матвеев, А.В. Місуню та ін.; автор ідеї та керівник проекту В.М. Соколов. – О.: Астропринт, 2004. – 520 с.
 7. Київська правда. – 2008. – 5 червня. – № 61 (22260).
 8. Чорноморські новини. – 2010. – 27 лютого. – № 24–25 (21065–21066).
 9. Голос України. – 2010. – 23 квітня. – № 73 (4823).